

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten
2010

Skuggföredragande växter i trädgård.

Shade plants in garden

Av
Catharina Ullerud

Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Sveriges Lantbruks Universitet, SLU

Titel: S kuggföredragande växter i trädgård.
Shade plants in garden.

Omfattning: 10hp

Område: Biologi

Författare: Catharina Ullerud

Nivå: Grund AB

Handledare: Björn Salomon, Område Växtförädling och bioteknik

Examinator: Salla Marttila, Område Växtskyddsbiologi

Kurs: Examensarbete för trädgårdsingenjörer

Kurskod: EX0363

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2010

Nyckelord: humus, skugga, lätt, svag, halv, blöt, fuktig, torr, sandig, lerig, torvrik.

Förord:

Ett tack till Björn Salomon för hjälp och råd.

Tack även till Peter Gaunitz som gav mig tips på böcker att läsa.

Den hjälp jag fått har gjort det möjligt att skriva detta arbete.

Innehållsförteckning:

1.	Sammanfattning/ Abstract	sid.5
2.	Inledning	sid.6
2.1.	Syfte	sid.6
3	Metod	sid.7
4.	Resultat:	sid.8
4.1	Sur jord	sid.8
4.2	Torr mark	sid.9
4.3	Fuktig mark	sid.10
4.4	Blöt mark	sid.12
4.5	Olika marksubstrat	sid.14
4.5.1	Sand	sid.14
4.5.2	Lera	sid.15
4.5.3	Humusrik jord	sid.16
4.5.4	Torvrik jord	sid.17
4.6	Vid hög temperatur	sid.17
4.7	Vid låg temperatur	sid.18
5.	Diskussion	sid.19
6.	Källförteckning	sid.20

1. Sammanfattning/ Abstract

Detta examensarbete innehåller en beskrivning av växter som under olika förhållanden trivs och kan växa i områden med delvis eller hel skugga. Beskrivningarna av växterna är översiktliga och ämnar inte informera läsaren grundligt om växten utan enbart om enklare fakta för att kunna planera sin trädgård. Jag har valt att inrikta mig på markförhållande beroende på klimatet (torr, fuktig och blöt mark) och markförhållande beroende på substratet (sand, lera, humus och torv) samt temperaturbundna växter. Därefter följer en slutsats där jag reflekterar över mitt arbete.

This thesis contains a description of plants that thrive and can grow under different conditions in areas with partial or full shade. The description of the plants is conceptual and does not intend to inform the reader thoroughly about the plant and include only some simple facts in order to plan their garden. I have chosen to focus on soil conditions due to climate (dry, moist and wet soil), soil conditions, depending on the substrate (sand, clay, humus and peat) and also temperature-bound plants. This is followed by a conclusion in which I reflect on my studies.

2. Inledning

Det började med att jag ville göra min egen trädgård lite finare. Det finns ett hörn som alltid sett tråkigt och dött ut för att det ligger i konstant skugga. Det är ändå en väldigt stor del av trädgården som på grund av sitt tråkiga utseende blir ignorerad. Jag ville ta reda på vad jag kan sätta på detta ställe för att få det attraktivt att befinna sig i. Däri grundar sig detta arbetes idé. Jag har därifrån gått till att vilja på en litterär basis hitta växter som kan passa i olika miljöer där solljuset är en bristfaktor.

Med skugga menas att solens strålar helt eller delvis inte når platsen i fråga. Detta kan bero på höga hus så som i städer eller städsegröna träd som i en granskog. Det kan också vara att man i en trädgård har en häck som i vissa lägen kastar skugga över vissa växter.

Elg och Ericsson (2006) skriver ”Att leva under skuggiga förhållande är ett stort problem för våra växter eftersom det är energin i solljuset som driver alla livsprocesser. Sockret från fotosyntesen måste räcka till en rad utgiftsposter. Tillväxt, cellandning, näringsupptag, transporter, blomning, fröbildning, kemiskt försvar, mot skadegörare utgör processer som drivs av socker. Delar av sockret ska också användas som betalning för mykorrhizasvamparnas arbete med att ta upp vatten och mineraler åt växten” (sid 2)

Den påverkan skugga har på plantor är väldigt olika men på grund av just bristen på sol måste växterna på något sätt ersätta den fotosyntes som går förlorad i skuggan. De kan de göra genom att parasitera på andra växter för att få näring. De kan också skapa långa rötter för att kunna hämta näring och vatten långt ner i marken. De kan skynda på sin fotosyntes när det finns ljus eller på andra sätt utnyttja det som finns. Det är väldigt sällan ett område är helt utan ljus (eftersom det skulle innebära att det var helt svart där) och växter plockar upp så mycket de kan.

Om man ska se efter några karakteristiska drag så har Elg och Ericsson (2006) sammanfattat det hela mycket bra:

”I första hand är det växter som är anpassade till att växa i skuggiga lägen inte kända för att uppvisa riklig och stark blomning. Det är huvudsakligen deras bladverk som kommer i fokus vid planering. Här finns det däremot en riklig variation både i form, storlek och utseende som vi kan använda oss av.” (sid 3)

Jag har försökt leta upp växter som trots denna vanliga faktor ändå oftast har tydliga blommor med färg.

2.1. Syfte

Syftet är att bredda människors vetskap om vilka växtslag som finns för skuggiga områden, detta genom att gruppera passande växter efter klimatet de trivs i.

Stommen i detta arbete kommer vara växterna själva, inte exempelvis vidare skötsel. Dock innehåller många av böckerna jag läst just sådan information, och kan gärna läsas för vidare kunskap.

3 Metod

Genom litteraturstudier ska jag här sammanställa och redovisa växter som trivs i olika typer av skugga.

Böckerna jag använt har jag delvis fått tag på från SLU-Alnarps och SLU-Ultunas bibliotek. Medparten är dock egna böcker som införskaffats från Adlibris.

Jag reserverar mig för eventuell feltolkning då vissa verk är skrivna på engelska.

Detta är inte ett arbete som kommer att ge ”färdiga lösningar” till hur en trädgård kan se ut, utan endast beskrivning av växterna. Därefter ska man kunna dra slutsatser själv av vilka som kan tänkas trivas tillsammans. Det har heller inga lösningar på hur man får ett mörkt ställe ljusst då detta är ett område för teknik och inte för biologi, som jag inriktat mig på.

Det kommer att finnas termer i arbetet som inte används inom daglig svenska, och därför är en grundläggande kännedom om växter och diverse fack-uttryck lämplig.

Eftersom nästan alla böcker jag läst varit på engelska har jag fått utgå från deras zonkarta (Burell 2007) över USA. Där är zonerna baserade på vad som är minimum grader under vintertid. Jag har konverterat deras Fahrenheit med en enkel formel för att få Celsius: (National weather service forecast foundation, hemsida)

$$(^{\circ}\text{F} - 32) \times \frac{5}{9} = ^{\circ}\text{C}$$

(dra ifrån 32, multiplicera med 5, dela med 9) (”math is fun”, hemsida)

I Celsius är zonerna:

Zon 1: -46 och lägre

Zon 2: -46 till -40

Zon 3: -40 till -35

Zon 4: -35 till -29

Zon 5: -29 till -23

Zon 6: -23 till -18

Zon 7: -18 till -12

Zon 8: -12 till -7

Zon 9: -7 till -1

Zon 10: -1 till 4

Zon 11: 4 och högre

Zonerna som omnämns är då anpassade efter dessa temperaturer och inte efter svenska mått. Den amerikanska och den svenska zonkartan är inte heller uppbyggd med samma kriterier och går därför inte att jämföra. Det kommer dock finnas passager där jag inte hittat den amerikanska zonen och därmed fått skriva den svenska. Vid dessa avsnitt kommer det dock stå tydligt att det är svensk zon. Detta bör tas i beaktning när arbetet läses.

Skuggan kan vara allt från full skugga till lätt skugga. Detta grundar sig i hur mycket ljus som tidvis kommer direkt på plantan.

Schmid (2005) har enkelt förklarat dessa förhållanden :

”Total och ständig skugga finns där direkta solstrålar aldrig når och där reflekterat ljus är frånvarande.

Full skugga finns under breda och låggrenade lövfällande buskar och träd eller städsegröna träd med tät grenstruktur...” (sid: 11) samt

”Lätt skugga, även kallad öppen skugga eller resande skugga, finns där skugga bara existerar under en del av dagen, med full ljusexponering, som kanske överstiger två tredjedelar av dagljusstimmarna.” (sid: 12)

Jag har valt att lägga fokus på mindre perenner på grund av att det ofta är dessa som saknas i en skuggad trädgård. Jag har dock omnämnt vissa passande buskar och träd på slutet av varje text.

4. Resultat:

Nedan finns nämnda grupper med sina karaktärsdrag och för och nackdelar. De är ordnade efter sina markegenskaper då detta är vad som kommer som första prioritet när växten förlorat makten över ljusinsläppet. Därefter finns lämpliga exempel av växtslag för platsen.

4.1 Sur jord

Sur jord har ett lågt pH (neutralt är ca 7 och surt är runt 4,5). Jorden förmultnar långsammare på grund av det knappa mikroliv som finns där. Det är dålig syretillgång och ofta lite blötare eller kompaktare mark (som kan vara anledning till just syrebristen). I denna del har jag enbart hämtat uppgifter från Morse (1947).

Clintonia borealis är en liten växt som blir knappa 30 cm. Blommar under sommaren mellan juni och tidig juli. Trivs i många olika markförhållanden: torv, sand, fuktig mark, och sur mark. Har gröngul färg och bladen påminner om liljekonvaljens. Kan stå i all skugga. Bär blåa bär.

Clintonia umbellulata blommar tidigare än sin släkting i maj till juni. Har vita blommor med bruna fläckar. Blir även den ca 30 cm hög. Får efter blomningen svarta bär och trivs i all skugga och de flesta markförhållanden.

Coptis trifolia har vita blommor som slår ut i maj och varar till juni. Växten blir ca 15 cm hög och trivs bäst i fuktig torv. Fungerar som marktäckare som är städsegrön. Finns andra sorter av *Coptis* som också kan vara att rekommendera.

Cornus canadensis blommar i maj med vita blommor. Kan bli upp till 2,5 dm men blir oftast bara 1,5 dm. Trivs fuktigt och svaltt och klarar alla former av skugga, dock blommar den inte lika mycket i full skugga. Fungerar bra som marktäckare och bär röda bär till sensommaren och hösten.

Cypripedium acaule behöver stå torrt eller något fuktigt. Har en grönbrun blomma i form av en sko (lady-slippers på engelska). Blommar i maj till juni och kräver väl-dränerad jord.

Epigaea repens finns i rosa och vitt och blir inte högre än 1dm. Blommar i April och maj och trivs i många markförhållanden såsom: sand, torv och mycket sur jord. Har städsegröna blad som pryder efter blomningen. Klarar viss skugga men inte hel.

4.2 Torr mark

Torka är inte så vanligt vid skuggiga partier då det oftast är lägre avdunstning från dessa ställen. Dock kan det finnas vid exempelvis steniga partier eller slutningar. Även norrsidan av ett hus med utskjutande gavel kan ge torka, detta pågrund av skyddet ovan och att hus ofta är dränerade runt om. I detta stycke har jag hämtat min information ifrån Burell (2007).

Gräs, halvgräs och ormbunkar:

Carex morrowii 'Goldband' är ett halvgräs som egentligen kommer ifrån bergen i Japan. Den är ett stort gräs svagt liknande ampellilja och trivs i zonerna 5 till 9. Växer i klumpar och har långa blad på ca 30 cm. Det kan klara av både sol och skugga fullgott och behöver inte något speciell jord. Vanlig trädgårdsjord går utmärkt. Behöver inte delas utöver om man önskar få fler plantor.

Sasa veitchii. Bambu-gräs som fungerar som en marktäckare. Zon 7-9 är lämplig. Dess blad har lilafärgade nerver som på vintern skapar breda vita kanter runt om bladet. På sommaren är bladen helgröna. Då sitter även alla bladen ute i spetsen på grenen vilket får dem att se ut som en solfjäder. Planteras i tung trädgårdsjord. Plantan kommer sprida sig och bör tas i beaktning vid anläggning av trädgården.

Blommande växter:

Anemonella thalictroides vill växa i zon 3-8 och är därmed en planta man kan ha i många olika delar av landet. Blommar tidigt på våren och har vanligtvis tre blommor per stjälk. Blommorna påminner om vanliga anemon-blommor och ses ofta i vitt men kan finnas i rosa med.

Bletilla striata härstammar från stora delar av Asien så som Tibet, Japan och China. Zon 5-10. Tillhör orkidésläktet och är väldigt lättskött. De lila rasemösa blommorna växer upp ovanför bladverket och slår ut i klockliknande formationer. Plantan har mellan tre till fem lansettlika blad med bågformade nerver. Dessa håller sig gröna och vackra genom hela tillväxtsäsongen och blir upp till 30 cm långa.

Chrysogonum virginiana växer i olika delar av USA och trivs i zonerna 5-9. Den gula fembladiga blomman påminner svagt om en smörblomma och har en otroligt lång blomperiod. De slår ut tidigt på våren och i zonerna 7-9 kan de blomma i upp till 11 månader av årets tolv! Bladen är städsegröna, något ludna och själva plantan växer i klumpar. Passar bra som marktäckare.

Cyclamen hederifolium växer längst med hela medelhavskusten ner till Iran. Zon 5-9. Små rosa blommor med uppskjutande blomblad som sitter på en brun luden stjälk. Börjar vanligtvis inte blomma förrän i mitten eller slutet på sommaren. Bladen är ofta starkt marmorerade och kommer inte upp förrän plantan börjat blomma. De blir sedan vilande år två. Behöver väl-dränerad jord men klarar fukt under sin viloperiod.

Epimedium x versicolor 'Sulphureum' långa smala vippor med svagt gula blommor växer fram med det nya bladverket. Bladen är i ytterkanten rödlätta och formade som hjärtan och de blir ibland helröda på hösten. Växer ifrån rhizomer och sprider sig snabbt. Bortfallna löv bör tas bort på våren för att man lätt ska kunna se de vackra blommorna.

Euphorbia amygdaloides var. robbiae växer gärna i sand eller lera och är en tålig växt. Zon 7-9 trivs den bäst i. Blommorna slår ut i ljusgröna rosetter högst upp på plantan. De bleknar sedan till aprikosfärg och sist brunt. Planteras på vår eller höst i väl-dränerad jord. Trivs bäst i lerig jord.

Heuchera americana kallas i vardagsmun alunrot växer i zon 4-8. Själva bladverket växer nere vid marken i en klump och ifrån dessa sträcker sig långa stjälkar med blomklasar högst upp. Alunrot blommar mellan April och Juni beroende på zon och trivs bra med bland annat: *Phlox divaricata* och *Disporum sessile*.

Iris tectorum har stora blålila blommor som sitter högst upp på långa stjälkar som kan bli upp till 60 cm. Bladverket sitter tätt vikta i en rhizomklump vid jordytan och breder ut sig likt en solfjäder. Växer gärna med andra Iris sorter eller med exempelvis *Scutellaria incana*. Växer i zonerna 4-8 och trivs därmed i de lite kallare klimatet.

Ophiopogon jaburan är ett gräs som ursprungligen kommer från skogarna i Asien. Det trivs i zonerna 7-9. Bladen är gröna med vita ränder och som med många andra gräs växer detta i klumpar. Växten är städsegrön och har små vita blommor under sen vår och tidig sommar.

Polygonatum odoratum 'Variegatum' växer även detta i Asiens skogar, men kan även hittas i olika delar av Europa. Zonerna är mellan 4 och 8. Blommorna hänger längst med hela den bågformade stammen likt bjällror. Blommorna påminner svagt om snödroppar som ännu inte slagit ut. Passar mycket bra med olika Phlox. Blir upp till ungefär en meter med blad som är upp till 12-15 cm. Trivs bra under torra förhållanden och kan gärna stå under Magnolia grandiflora t.ex men trivs bäst i fukt och våta markförhållanden.

Spigelia marilandica trivs i zonerna 4-9 och är ca en halvmeter hög. Dess kännetecken är de klarröda racemösa trumpetlika blommorna som lyser som lampor i sitt gröna foliage. Dessa är i sin prakt i mitten på sommaren.

Buskar och Träd:

De som följer är lämpliga buskar och träd. Önskar du veta mer om dessa rekommendarar jag ”The Hillier manual of Trees and Shrubs”

Rhododendron (olika varianter), Deutzia crenata, Kerria japonica, Pieris japonica, Magnolia fraseri, Tsuga canadensis

4.3 Fuktig mark

Den här marken håller både bra luft och bra vattenprocent. Detta kan vara under träd med djupgående rötter som med sitt lövverk förhindrar avdunstning på grund av solljus. I detta stycke har jag hämtat min information ifrån Burell (2007).

Gräs, halvgräs och ormbunkar:

Carex siderosticha 'Variegata' härstammar från Manchuriet i Kina och är ett halvgräs. Detta är en släkting till halvgräset i texten ovan. Zonerna där gräset lever bäst är 4 till 8. Påminner mycket om bambu-gräset *Sasa veitchii* med breda blad och en fin vit kant runt om. Fungerar bra som marktäckare. Gräset trivs bäst i lätt och humus-rik jord och klarar upp till full skugga. Sniglar tycker mycket om denna växt och han därför bli ett problem.

Blommande perenner:

Anemone nemorosa finns över hela Europa i gläntor och skogspartier. Passar i zonerna 3 till 8. Kommer upp tidigt på våren och blommar kort därefter. Dock har plantan en väldigt kort säsong och vissnar sedan ner och går in i vila. Därför kan det vara lämpligt att sätta exempelvis ormbunkar som kan fylla ut tomrummet efter Anemonen.

Actaea pachypoda finns i skogar i Nordamerika och där i zonerna 3 till 8. Den har väldigt karakteristisk frukt som består av en tät klase vita bär liknande rönnbär. Trivs mycket bra i rik och fuktig jord, gärna lite sur. Plantan går bra att dela och detta görs då på hösten.

Dentaria (Cardamine) laciniata kommer från norra Amerikas skogar och våtmarker. Zonerna är 4 till 8. Blomman är en ljuslila klocka som böjs ner mot marken av sin smala stjälk. Sprider sig med rhizomer och kan lätt delas och omplaceras. Så som Anemonen har den en kort säsong och passar därför bra med ormbunkar, hosta, halvgräs och annat som vid Dentarians vila fyller tomrummet.

Diphylleia cymosa vill bo fuktigt och svalt och kommer ursprungligen från de södra Appalacherna. Dess zoner är 4 till 7. Växt med stora yviga blad och små vita blommor som syns som små penseldrag här och där i denna heltäckande grönska. Trivs bäst i humus-rik jord och klarar upp till full skugga.

Epimedium grandiflorum finns på klippiga områden i Japan och trivs bäst med zon 4 till 8. Har mörkrosa blommor i flock och hjärtformade blad som går svagt i rött. Sprider sig långsamt så det är att föredra att sätta flera plantor samtidigt som kan växa ihop. Vill ha humusrik jord har ett spann mellan svag till full skugga. Det förekommer att plantan självsår sig.

Helleborus orientalis växer i fuktiga klippområden i östra Europa och klarar zonerna 4 till 9. Dess fem blomblad är mörk rosa med antydning till lilla. Tittar man noga ser man att blombladen är spräckliga eller marmorade vilket ger den en intensiv färg. Växer ca 2-3 dm och har en avslutande blomma. Vill gärna växa i humusrik jord och kan självså sig, då med färgvariationer som resultat.

Mentensia virginica härstammar från skogar och våtmarker i norra Amerika. Dess zoner är 4 till 9. Dess blå-lila klockformade blomma växer i en kvast och börjar komma fram redan på våren. Rik jord och svag vårskugga men när plantan går i vila klarar den mycket skugga.

Primula sieboldii kommer ifrån Japan, Korea och Kina där den växer i skogar och gläntor. Zonerna är 3 till 8. Blombladen varierar från vitt till mörkrosa och är fem blad. När färgen varierar till och med inom samma växt skapas ett djup. Bladen växer från botten och är

väldigt breda med tydliga nerver. Även denna är en vårbloppmande växt och passar därför bra med lökar, ormbunke, phlox. Står bäst i humusrik jord.

Trillium grandifolium som namnet avslöjar består dessa blommor av tre vita blombad. Den finns i nordamerikas skogar och flodslätter och trivs i zon 3 till 9. Bör planteras i rik och fuktig jord och klarar allt från svag till full skugga.

Buskar och Träd:

De som följer är lämpliga buskar och träd. Önskar du veta mer om dessa rekommendarar jag ”The Hillier manual of Trees and Shrubs”

Rhododendron, Viburnum acerifolium, Hydrangea aspera, Hamamelis arter, Magnolia sieboldii, Fagus grandiflora, Acer saccharum

4.4 Blöt mark

Kanske något vanligare vid skuggiga områden. Då skuggan förhindrar avdunstning (som nämnt under föregående rubrik) skapas ofta ett överflöd av vatten. Med blöt mark menas exempelvis dammområden eller sumpmarker. I detta stycke har jag hämtat min information ifrån Burell (2007).

Gräs, halvgräs och ormbunkar:

Carex Elata’Bowles’ Golden’ växer normalt i träsk i östra Europa och vill bo i zon 5 till 9. Har långa ljusgröna blad och växer som mycket gräs i klump. Har du inte tillräckligt blöt mark kan du låta plantan växa i kruka utan hål i botten för att skapa rätt ”sumpmiljö”. Bör delas varje år för att inte ta över.

Cyperus albobstriatus kommer från fuktiga skogar i sydafrika och trivs i 7-10 som härdighetszon. Väldigt ljusgrönt halvgräs (nästan vitt) som har paraplyformade blommor och lansettformade blad. Är släkt med papyrusväxten. Klarar både sol och skugga men bör planteras till våren så den får god tid på sig att växa.

Equisetum hyemale finns i stort sett över hela norra jordklotet. Den klarar otroligt temperaturskiftningar från zon 2 till 10! Stammarna liknar bambu utom att den här växten bara har i princip stam. Plantan sprider sig snabbt och kan därför behöva utrymme att växa på.

Rhyncochora colorata åter ses överallt ifrån diken på USAs västkust till karibiska övärlden. Trivs vid 7-11 som zon. Ett halvgräs som påminner om gräslök till utseendet. Har vita blommor som står på höga stjälar med långa blombad. Klarar inte torka alls och vissnar direkt om jorden inte hålls fuktig.

Blommande perenner:

Arisaema triphyllum finns i norra Amerika och Canada. Växer i zonerna 4 till 9. Dess väldigt karakteristiska blomma liknar en grön ”vit kalla” men med blombad böjt över ståndaren. Bladen har tre småblad och står på en hög brun och massiv stjälk. Passar bra under träd för att fylla ut ett annars kalt utrymme.

Calta palustris växer över hela norra jordklotet och kan klara allt från zon 3 upp till zon 10. Har gula glansiga blombblad som lyser upp på marken och rundade gröna blad omkring. Plantan behöver konstant blött substrat vid tillväxtfasen men kan klara torrare perioder under sommaren genom att den går in i vila.

Chelone lyonii återfinns i Nordamerikas skogar och diken, och växer i zon 3 till 7. Har ett mörkgrönt bladverk där de mörkrosa blommorna syns alltså över stammen. Blomman liknar huvudet på en orm eller sköldpadda och heter faktiskt "Turtlehead" på engelska. Har nackdelen att locka till sig myggor under sin blomning. Klipp gärna ner plantan för att få en rustikare växt.

Erythronium americanum växer över hela Nordamerika och växer i zonerna 3 till 9. Dess gula blommor påminner om en lilja även om blombbladen är väldigt bakåtböjda. Resten av växten liknar mer en orkidé med stora tjocka blad som marmoreras i gröna och bruna nyanser. Passar bäst att plantera till hösten då de sedan kan stå orörda i flera år.

Geranium maculatum trivs även denna i hela Nordamerika och växer gärna i zon 3 till 9. Har små fembladiga rosa blommor med vit mitten. Trivs lika bra i sol som hel skugga sprider sig snabbt. Fungerar bra som marktäckare och kan även behöva begränsas. Blommar tidigt.

Hosta plantaginea kommer från Kina och växer i zon 3 till 9. Består till stor del av bladverket och det är just detta som många skaffar växten för, då det håller sig vacker genom hela sommaren. Sprider sig snabbt och är bra marktäckare. Vid mitten på sommaren kommer även små vita doftande blommor.

Lilium canadense återfinns i Appalacherna och klarar zon 4 till 8. Har vacker mörkröd färg på sina blombblad som på vissa ställen skiftar i gult. Kräver konstant fukt för att klara sig. Har tunna stammar som ibland inte klarar blommans vikt varför plantering nära högre buske eller träd kan vara att rekommendera.

Lobelia cardinalis kommer ifrån norra Amerika och har långa stammar med klarröda blommor växande längst med. Trivs bra i allt från zon 2 till zon 9. Kräver viss vård vintertid med att inga döda växtdelar lämnas kvar på plantan. Behöver näringsrik jord men kan klara allt från full sol till skugga.

Primula japonica härstammar, som man kanske hör på namnet, från Japan. Den växer i zon 5 till 9. Blommar i allt från ljus- till mörkrosa färger. Bladverket växer i klumpar och har ett tydligt nervverk. Sprider sig via självsådd och trivs bäst i lätta jordar.

Buskar och Träd:

De som följer är lämpliga buskar och träd. Önskar du veta mer om dessa rekommendarar jag "The Hillier manual of Trees and Shrubs"

Vaccinium macrocarpon (tranbär), Magnolia grandiflora, Betula nigra, Quercus palustris

4.5 Olika marksubstrat

Markens partiklar har stor betydelse för hur bra den kan hålla till exempel vatten och näring. Nedan har jag omnämnt några av de vanligaste formerna av marksubstrat. Därefter står växter

som lämpar sig för denna plats bäst. Några finns redan nämnda ovan, på grund av sin fotosyntiserande förmåga. Nedan handlar det om rötterna och deras uppsugningsförmåga.

4.5.1 Sandig jord

Sandig jord har dålig vattenhållande förmåga och torkar lätt. Den faller lätt sönder vilket kan vara bekvämt om man ska gräva mycket. Den består inte helt av sand men sand är i majoritet i substratet. I detta stycke har jag hämtat min information från Morse (1947).

Anemone nemorosa finns över hela europa i gläntor och skogspartier. Passar i zonerna 3 till 8. Kommer upp tidigt på våren och blommar kort därefter. Dock har plantan en väldigt kort säsong och vissnar sedan ner och går in i vila. Därför kan det vara lämpligt att sätta exempelvis ormbunkar som kan fylla ut tomrummet efter Anemonen.

Aquilegia canadensis trivs bäst i klippiga områden och är därmed passande i sandig jord. Dem blommar maj till juni och finns i färgerna gul och röd. Växten blir upp till ca 75 cm hög och vill ha en lätt skugga som den som bildas under ett träd till exempel.

Aquilegia vulgaris finns på ställen i Europa och Sibirien och blir även denna ca 75 cm hög. Hos vulgaris finns det större spännvidd på färgskalan och det går från blått via rosa och lila till vitt. Blommar från maj till juni och vill helst ha halv skugga.

Clintonia borealis är en liten växt som blir knappa 30 cm. Blommar under sommaren mellan juni och tidig juli. Trivs i många olika markförhållanden: torv, sand, fuktig mark, och sur mark. Har grön gul färg och bladen påminner om liljekonvaljens. Kan stå i all skugga. Bär blåa bär.

Clintonia umbellulata blommar tidigare än sin släkting i maj till juni. Har vita blommor med bruna fläckar. Blir även den ca 30 cm hög. Får efter blomningen svarta bär och trivs i all skugga och de flesta markförhållanden.

Delphinium elatum har mörkblå och violetta färger och kan bli upp till 1,5-2 meter hög. Blomningen sker mellan juni till augusti. Kan klippas ner för att förlänga blomningen. Härstammar från Tyskland och Mongoliet. Trivs bäst i halvskugga.

Epigaea repens finns i rosa och vitt och blir inte högre än 1dm. Blommar i april och maj och trivs i många markförhållanden såsom: sand, torv och mycket sur jord. Har städsegröna blad som pryder efter blomningen. Klarar viss skugga men inte hel.

Gaultheria procumbens har vita blommor och blir ca 12cm hög. Blommorna slår ut i juli och varar till augusti. Klarar all skugga men vill man se blommorna krävs en lättare skugga. Passar bra som marktäckare och klarar de flesta markförhållande.

Buskar och Träd

De som följer är lämpliga buskar och träd. Önskar du veta mer om dessa rekommendarar jag ”The Hillier manual of Trees and Shrubs”

Cercis canadensis, *Daphne Mezereum*, *Lyonia mariana*, *Robinia hispida*, *Arctostaphylos Uva-Ursi*, *Ilex glabra*, *Gaylussacia brachycera*, *Kalmia latifolia*, *Leiophyllum buxifolium*, *Leucotoë catebaei*

4.5.2 Lerig jord

Lerig jord är ofta väldigt kompakt och vid torka är den hard som sten. Faller inte sönder som sand gör och håller vatten mycket bra. På grund av sina små partiklar finns det inte alltid så mycket växttillgängligt vatten. Det finns sällan mycket syre i marken, och den kan behöva harvas eller luckras upp för att höra luftprocenthalten. I detta stycke har jag hämtat min information från Morse (1947).

Anemone nemorosa finns över hela europa i gläntor och skogspartier. Passar i zonerna 3 till 8. Kommer upp tidigt på våren och blommar kort därefter. Dock har plantan en väldigt kort säsong och vissnar sedan ner och går in i vila. Därför kan det vara lämpligt att sätta exempelvis ormbunkar som kan fylla ut tomrummet efter Anemonen.

Aquilegia canadensis trivs bäst i klippiga områden och är därmed passande i sandig jord. Dem blommar maj till juni och finns i färgerna gul och röd. Växten blir upp till ca 75 cm hög och vill ha en lätt skugga som den som bildas under ett träd till exempel.

Aquilegia vulgaris finns på ställen i Europa och Sibirien och blir även denna ca 75 cm hög. Hos vulgaris finns det större spännvidd på färgskalan och det går från blått via rosa och lila till vitt. Blommar från maj till juni och vill helst ha halv skugga.

Asperula odorata återfinns både i Europa och i Asien och växer som en marktäckare. Blommar i maj med vita blommor och blir ca 20 cm hög. Trivs väldigt bra i fuktig lerjord och svag skugga. Kan behöva skötsel då den växer otroligt snabbt.

Campanula lactiflora kommer från Asien och delar av Europa. Blir ca 1dm hög och blommar i juni till juli. Dess blommor går ifrån färgen blå till lila och är stora och dekorativa. Vill helst stå i lätt skugga i väl-dränerad lerjord.

Campanula rapunculoides blir inte ens 1dm hög och har blå blommor som slår ut i juli och varar ända till augusti. Återfinns både i norra delarna av Amerika och även i Asien och Europa. Står gärna i väl-dränerad jord med lätt skugga.

Chrysogonum virginianum har gula blommor som påminner om maskrosens. Blir ca 30 cm hög och blommar över hela våren och sommaren. Vill stå i lätt skugga.

Delphinium elatum växer från Tyskland till Mongoliet. Blommar i juni till augusti men vill man försäkra sig om lång blomning bör plantan klippas ner. Kan bli nästan 2 meter hög och växer bäst i sandig lerjord. Har blå eller mörkvioletta blommor och trivs i halvskugga.

Euphorbia amygdaloides var. robbiae växer gärna i sand eller lera och är en tålig växt. Zon 7-9 trivs den bäst i. Blommorna slår ut i ljusgröna rosetter högst upp på plantan. De bleknar sedan till aprikosfärg och sist brunt. Planteras på vår eller höst i väl-dränerad jord. Trivs bäst i lerig jord.

Fuchsia magellanica återfinns över hela Europa och i Amerika och kommer från sydligaste Sydamerika. Växer sig bara några decimeter hög. Blommorna är röd och blå eller röd och lila och de blommar över hela sommaren. Önskar näringsrik lerjord med tillgång till halvskugga.

Mertensia virginica blir upp till 60 cm hög och blommar mellan april och maj. Blommorna är blå innan de slår ut men växlar sedan till rosa. Vill gärna stå under träd eller i halvskugga och vill ha rik lerjord att stå i.

Omphalodes verna kommer från medelhavet och odlas över hela Europa. Blommar i april till maj och har blå eller vita blommor. Blir ca 20 cm hög och finns över hela Europa. Vill stå i fuktig lerjord i lätt skugga.

Polemonium reptans har ljusblå blommor som slår ut i april och blommar till och med maj. Blir ca 30 cm hög och vill gärna stå i rik lerjord med halvskugga.

Spigelia marilandica blir ca 60 cm hög och blommar i juni till juli. Blommorna är röda på utsidan och gula inuti. Spigelia står helst i bra lerjord med väldigt lätt skugga.

4.5.3 Humusrik jord

Troligen den mest näringsrika jorden. Består av förmultnande organiskt material. Har en bra struktur med olika stora bitar. Har bra syre och vattenhållande förmåga. I detta stycke har jag hämtat min information från Morse (1947).

Diphyleia cymosa vill bo fuktigt och svalt och kommer ursprungligen från de södra Appalacherna. Dess zoner är 4 till 7. Växt med stora yviga blad och små vita blommor som syns som små penseldrag här och där i denna heltäckande grönska. Trivs bäst i humus-rik jord och klarar upp till full skugga.

Epimedium grandiflorum finns på klippiga områden i Japan och trivs bäst med zon 4 till 8. Har mörkrosa blommor i flock och hjärtformade blad som går svagt i rött. Sprider sig långsamt så det är att föredra att sätta flera plantor samtidigt som kan växa ihop. Vill ha humusrik jord.

Helleborus orientalis växer i fuktiga klippområden i östra Europa och klarar zonerna 4 till 9. Dess fem blomblad är mörk rosa med antydning till lilla. Tittar man noga ser man att blombladen är spräckliga eller marmorade vilket ger den en intensiv färg. Växer ca 2-3 dm och har en avslutande blomma. Vill gärna växa i humusrik jord och kan självså sig, då med färgvariationer som resultat.

Gentiana Andrewsii blir violettblå eller mörkblå blommor som slår ut i augusti och varar till september. Blir ca 60 cm hög och är lätt att odla. Vill stå i halvskugga i fuktig jord.

4.5.4 Torvrik jord

Kommer ifrån igenväxta sjöar eller sumpmarker och är fossilt växtmaterial. Har god lufthållande förmåga men inte lika vattenhållande. Skapar struktur i substratet. I detta stycke har jag hämtat min information från Morse (1947).

Clintonia borealis är en liten växt som blir knappt 30 cm. Blommar under sommaren mellan juni och tidig juli. Trivs i många olika markförhållanden: torv, sand, fuktig mark, och sur mark. Har gröngul färg och bladen påminner om liljekonvaljens. Kan stå i all skugga. Bär blåa bär.

Coptis trifolia har vita blommor som slår ut i maj och varar till juni. Växten blir ca 15 cm hög och trivs bäst i fuktig torv. Fungerar som marktäckare som är städsegrön. Finns andra sorter av *Coptis* som också kan vara att rekommendera.

Clintonia umbellulata blommar tidigare än sin släkting i maj till juni. Har vita blommor med bruna fläckar. Blir även den ca 30 cm hög. Får efter blomningen svarta bär och trivs i all skugga och de flesta markförhållanden.

Gaultheria procumbens har vita blommor och blir ca 12cm hög. Blommorna slår ut i juli och varar till augusti. Klarar all skugga men vill man se blommorna krävs en lättare skugga. Passar bra som marktäckare och klarar de flesta markförhållanden.

4.6 Vid hög temperatur

Här har jag valt att utgå igen från en amerikanska zonkartan då den går efter minimum på temperatur vintertid. Jag har själv satt gränsen vid zon 9-11. I detta stycke har jag hämtat min information från Burell (2007).

Bletilla striata härstammar från stora delar av Asien så som Tibet, Japan och China. Zon 5-10. Tillhör orkidésläktet och är väldigt lättskött. De lila rasemösa blommorna växer upp ovanför bladverket och slår ut i klockliknande formationer. Plantan har mellan tre till fem lansettlika blad med bågformade nerver. Dessa håller sig gröna och vackra genom hela tillväxtsäsongen och blir upp till 30 cm långa.

Euphorbia amygdaloides var. robbiae växer gärna i sand eller lera och är en tålig växt. Zon 7-9 trivs den bäst i. Blommorna slår ut i ljusgröna rosetter högst upp på plantan. De bleknar sedan till aprikosfärg och sist brunt. Planteras på vår eller höst i väl-dränerad jord. Trivs bäst i lerig jord.

Equisetum hyemale finns i stort sett över hela norra jordklotet och vilt i hela Sverige. Den klarar otroligt temperaturskiftningar från zon 2 till 10! Stammarna liknar bambu utom att den här växten bara har i princip stam. Plantan sprider sig snabbt och kan därför behöva utrymme att växa på.

Rhynchospora colorata åter ses överallt ifrån diken på USAs västkust till karibiska övärlden. Trivs vid 7-11 som zon. Ett halvgräs som påminner om gräslök till utseendet. Har vita blommor som står på höga stjälkar med långa blomblad. Klarar inte torra alls och vissnar direkt om jorden inte hålls fuktig.

4.7 Vid låg temperatur

Här har jag valt att utgå igen från en amerikanska zonkartan då den går efter minimum på temperatur vintertid. Jag har själv satt gränsen vid zon 6 och lägre. I detta stycke har jag hämtat min information från Burell (2007).

Arisaema triphyllum finns i norra Amerika och Canada och odlas i Europa. Växer i zonerna 4 till 9. Dess väldigt karakteristiska blomma liknar en grön ”vit kalla” men med blombladet böjt över ståndaren. Bladen har tre småblad och står på en hög brun och massiv stjälk. Passar bra under träd för att fylla ut ett annars kalt utrymme.

Calta palustris växer över hela norra jordklotet och kan klara allt från zon 3 upp till zon 10. Har gula glansiga blomblad som lyser upp på marken och rundade gröna blad omkring. Plantan behöver konstant blött substrat vid tillväxtfasen men kan klara torrare perioder under sommaren genom att den går in i vila.

Chelone lyonii återfinns i Nordamerikas skogar och diken, och växer i zon 3 till 7. Har ett mörkgrönt bladverk där de mörkrosa blommorna syns alltså över stammen. Blomman liknar huvudet på en orm eller sköldpadda och heter faktiskt ”Turtlehead” på engelska. Har nackdelen att locka till sig myggor under sin blomning. Klipp gärna ner plantan för att få en rustikare växt.

Erythronium americanum växer över hela Nordamerika och växer i zonerna 3 till 9. Dess gula blommor påminner om en lilja även om blombladen är väldigt bakåtböjda. Resten av växten liknar mer en orkidé med stora tjocka blad som marmoreras i gröna och bruna nyanser. Passar bäst att plantera till hösten då de sedan kan stå orörda i flera år.

Geranium maculatum trivs även denna i hela Nordamerika och växer gärna i zon 3 till 9. Har små fembladiga rosa blommor med vit mitten. Trivs lika bra i sol som hel skugga sprider sig snabbt. Fungerar bra som marktäckare och kan även behöva begränsas. Blommar tidigt.

Hosta plantaginea kommer från Kina och växer i zon 3 till 9. Består till stor del av bladverket och det är just detta som många skaffar växten för, då det håller sig vacker genom hela sommaren. Sprider sig snabbt och är bra marktäckare. Vid mitten på sommaren kommer även små vita doftande blommor.

Lilium canadense återfinns i Appalacherna och klarar zon 4 till 8. Har vacker mörkröd färg på sina blomblad som på vissa ställen skiftar i gult. Kräver konstant fukt för att klara sig. Har tunna stammar som ibland inte klarar blommans vikt varför plantering nära högre buske eller träd kan vara att rekommendera.

Lobelia cardinalis kommer ifrån norra Amerika och har långa stammar med klarröda blommor växande längst med. Trivs bra i allt från zon 2 till zon 9. Kräver viss vård vintertid med att inga döda växtdelar lämnas kvar på plantan. Behöver näringsrik jord men kan klara allt från full sol till skugga.

5. Diskussion

Så vad har jag lärt mig av mitt arbete? När jag började trodde jag inte det skulle gå att hitta så mycket fakta om ämnet. Det finns en uppsjö av lämplig litteratur och många encyklopedier i ämnet. Däremot anser jag inte att det ännu finns en bra kombination av index på växter samt planering av trädgården.

Det har varit väldigt svårt att placera växter under sitt rätta ”fack” eftersom många svävar över många och kan anpassa sig. Jag valde att vissa fick nämnas flera gånger för att jag ansåg dem så pass lämpliga. Sen har det funnits situationer där de omnämns eftersom det ena alternativet inte har med det andra att göra (exempelvis marks substrat i förhållande till temperatur).

I texten finns två böcker speciellt omnämnda men det gör inte att de andra böckerna i min källförteckning inte varit till användning. Jag har bara valt att skriva dessa två böcker på grund av att jag ansåg dem ligga närmast det jag själv skrivit.

Vid plantering av en skuggträdgård anser jag det väldigt viktigt att man innan plantering försöker ta reda på markens förhållande. Detta kan man lätt göra genom att se på den. En sandig jord trillar lätt sönder medan en lerig ofta är mörkare, kompaktare och hård som sten vid torka. Att leva i skugga som planta är som när vi människor förlorar ett sinne. De andra arbetar hårdare och blir finkänsligare. Det är därför viktigare att förhållandena stämmer för att plantan ska må bra.

Wiley (2006) har beskrivit det hela mycket bra:

”Du bör vara medveten om att ljusnivåerna på dessa platser är bara en aspekt av växtförhållandena där, vad växterna anbelangar. För växter kan jordkvalitén, hur många trädrötter som finns i marken, och hur mycket vind som blåser förbi vara av större betydelse än hur mycket direkt ljus som faller på dem.” (sid: 7)

En sammanhängande faktor som jag på egen hand lagt märke till är att alla växter har mycket bladverk och grönt omkring sig. Detta är föga förvånande då ”det gröna” är kloroplaster vilka är de som gör om ljusenergin till socker i plantan. Om ljusinsläppet är för lite så får växten öka receptorerna som kan ta emot ljus när det finns. På detta sätt kan de kompensera sin ljusbrist en del. Även om jag inte i detta arbete nämnt dem är ormbunkar i alla dess slag mycket lämpade för skugglivet då hela deras massa består av receptorer. Jag har dock inga vetenskapliga belägg för detta och det ska endast tas som ett påstående.

Många trädgårdar är enbart skuggiga vissa timmar. Är man osäker på hur området ”mår” kan man göra ett test beskrivet av Hodgson (2005):

”Plantera en petunia. Om den växer och blommar bra, så finns där tillräckligt med ljus för att klassa platsen som full sol. Om den klarar sig ganska bra, har platsen delvis sol. Inga blommor alls? Det är skugga!” (sid: 5)

6. Källförteckning

Böcker:

Burell C C, 2007, *The shady border – shadeloving perennials for season-loving color*, 21st-century gardening series.

Elg R, Ericsson T, 2006, *Perenner för de skuggiga växtplatserna – sammanfattar aktuell forskning vid SLU*, nummer 119, Trädgård –Fritid, Sid: 2-3

Hillier H, 2002, *The Hillier manual of trees and shrubs*, David and Charles PLC.

Hodgson L, 2005, *Making the most of shade. How to plan, plant and grow a fabulous garden that lightens up the shadows*, rodale inc. Sid: 5

Morse H K, 1947, *Gardening in the shade*, Charles Scribner´s Sons.

Schmid W G, 2005, *Timber press pocket guide to Shade perennials*, Timber pocket. Sid: 11-12

Wiley K, 2006, *Shade planting solutions for shady gardens*, octopus publishing group. Sid: 7

Hemsidor:

Upphovsman: kan ej hitta. Sidan heter ”Math is fun”

Titel: (<http://www.mathsisfun.com/temperature-conversion.html>)

[online]

Dokumentets datum: 2009

Tillgänglig: 2010-03-26

Upphovsman: National Weather service forecast office, Buffalo NY

Titel: (<http://www.wbuf.noaa.gov/tempfc.htm>)

[online]

Dokumentets datum: 4 mars 2010

Tillgänglig: 2010-03-26